

νη και τὸν Πλάτωνα. Τοῦτο εἶναι σαφές ἀκόμη και εἰς τὴν πολιτικωτάτην Πολιτείαν τοῦ Ζήνωνος, ἐνθα παρουσιάζονται μορφαι πολιτείας εὐκαταῖαι κατὰ τὰς Πλατωνικάς, μεμιγμέναι μὲ ἰδεώδη τῆς Κυρικῆς και Στωϊκῆς φιλοσοφίας ὅχι ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν ἀλλὰ πρὸς τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι οὐτοπία, ἀλλὰ φαντασία, ἐντοπιζόμενον οὐδαμοῦ και πανταχοῦ και μὴ προσανατολιζόμενον πρὸς πόλιν, ὥστε νὰ εἶναι δεσμευτικόν. Ἡ ἰδία τάσις ἐμφανίζεται ἰσχυροτέρα εἰς τὰς Ἑλληνιστικάς οὐτοπίας τῆς Μεροπίδος τοῦ Θεοπόμπου, τῆς Ἰερᾶς Ἀπογραφῆς τοῦ Εὐγμέρου και τῆς Ἡλιακῆς νήσου τοῦ Ἰαμβούλου, ἧς κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονος εἶναι τὸ Ἡλιακὸν Κράτος τοῦ Campanella. Εἰς ὅλα αὐτὰ ἀντικατοπτρίζονται ἐπιθυμίαι και νοσταλγίαι ἀνθρώπων ἀσχετοὶ πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου.

Αὐτῶν τῶν οὐτοπιῶν τὸ φανταστικὸν και μυθικὸν ἐπέδρασεν εἰς τὰς Οὐτοπίας τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ αἱ οὐτοπίαὶ ἐξήντησαν τὴν δυνάμιν των κατὰ τὴν ἀρχαιότητα χωρὶς νὰ δοθῇ συνέχεια. Καὶ ὄντως εἰς τὴν Λατινικὴν γραμματείαν ἐλλείπει και ἡ ἔννοια και τὸ ἀντικείμενον τῆς οὐτοπίας. Μεταξὺ τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας και τῆς de re publica τοῦ Κικέρωνος ἡ διαφορά εἶναι ὅτι τὸ οὐτοπιστικὸν περιορίζεται εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἱστορικότητα.

Οὕτω ἡ οὐτοπία τῶν Νεωτέρων Χρόνων ἀποτελεῖ ἀνάληψιν ἐκ νέου πρὸς ἔρευναν τῆς παλαιᾶς Ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Τὸ ὅλον θέμα διεπραγματεύθη ὁ συγγραφεὺς μὲ πληρότητα, σαφήνεια και πειστικότητα.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

BASIL G. MANDILARAS, Studies in the Greek Language, Some Aspects of the Development of the Greek Language up to the Present Day, A series of Lectures, Athens, 1972, σχ. 8μ. σελ. 243.

Τὸ παρὸν βιβλίον ἀποτελεῖται ἐκ πραγματειῶν, ὧν ἐκάστη ἐδόθη ὡς ὁμιλία ἢ ὡς σεμιναριακὴ ἐκθεσις εἰς πέντε μεγάλας Ἑλληνικὰς Κοινότητας τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς και εἰς ἑπτὰ ἐκ τῶν Πανεπιστημίων τῆς χώρας ταύτης. Ἐκ τῶν ἑπτὰ ἐν ὅλῳ πραγματειῶν ἡ πρώτη ἀναφέρεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων. Ἐνταῦθα παρακολουθεῖται ἢ εἰς τὰ μὴ φιλολογικὰ κείμενα ἐμφανιζομένη ἀπὸ τῶν Πτολεμαϊκῶν ἤδη χρόνων μεταμόρφωσις τῆς Ἀττικῆς γλώσσης ὡς πρὸς διάφορα γλωσσικὰ φαινόμενα, ἧτοι τὸν συμφυρμὸν ἀορίστου και παρακειμένου, τὰς φωνολογικὰς ἀλλαγὰς, τοὺς νεωτερισμοὺς, παραβάσεις κανόνων, ἀσυνεπείας κλπ. λόγω ἀπαιδευσίας τῶν γραφόντων ἢ ἄλλης φιλοσοφικῆς τοποθετήσεως αὐτῶν. Αἱ μεταβολαὶ παρακολουθοῦνται περαιτέρω και κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, καθ' οὓς σημειοῦνται και ἄλλαι μορφολογικαὶ και σημασιολογικαὶ μεταβολαὶ ὀφειλόμεναι ἴσως ἐν μέρει εἰς ἐπιδράσεις ἐκ τῆς Αἰγυπτιακῆς και Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Οὕτω ἡ Ἀττικὴ ἐξείλιχθη βαθμιαίως εἰς τὴν ἀπερικόσμητον κοινὴν τῶν μὴ φιλολογικῶν παπύρων, ἧτις ἐν τῇ χρήσει της δὲν εἶχεν αὐστηρὰν ὁμοιογένειαν λόγω τῆς διαφορᾶς μορφώσεως τῶν γραφόντων αὐτῆν, διὸ και ἔχομεν δύο μορφὰς τῆς Κοινῆς ταύτης, τὴν ἐπισμοτότεραν τῶν δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων και τὴν ἀνεπίσημον τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν τῆς λαϊκῆς ὁμιλίας. Ἡ διαφορά τῶν δύο τούτων εἶναι ἀντίστοιχος πρὸς τὴν διαφορὰν τῆς σημερινῆς καθαρευούσης και τῆς δημοτικῆς (σελ. 10). Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ Συγγραφέως εἶναι εὐστοχωτάτη. Ἐκ πληθὺος παραδειγμάτων ὁ Σ διαπιστώνει περαιτέρω μίαν οὐσιώδη δια-

φοράν μεταξύ τῶν ἐπισήμων καὶ τῶν ἀνεπισήμων ἐγγράφων, ὅτι εἰς τὰ πρῶτα διατηρεῖται ἡ χρῆσις τοῦ παρακειμένου, ἐνῶ εἰς τὰ δευτέρα ἀντικατεστάθη οὗτος ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τοῦ ἀορίστου.

Εἰς τὴν Β' πραγματείαν ἔχομεν μίαν συγκριτικὴν μελέτην γλωσσικῶν τινῶν φαινομένων ἀπαντωμένων εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ εἰς τοὺς Παπύρους. Ὁ Σ. ἀπορρίπτει ἀποψιν ἰσχύσασαν κατὰ τὸν ΙΘ' αἰ., καθ' ἣν αἱ ἰδιοτυπίαί τῆς Κ. Δ. ὀφείλονται εἰς ἐπίδρασιν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης, στηριζόμενος εἰς τὴν μελέτην τῶν παπύρων καὶ τὴν ἔρευναν τῶν κειμένων ὁπόθεν προκύπτει ὅτι αἱ ἰδιοτυπίαί ἀπαντῶνται καὶ εἰς κείμενα ἄσχετα πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἐκ τῆς παραβολῆς κειμένων παπύρων, Κ. Δ. καὶ ἀρχαίου λόγου ἀποδεικνύεται τάσις παράλληλος εἰς τε τὸν ἀρχαῖον λόγον καὶ τὸν νέον. Ἀναλύων ὁ Σ. τὰς φωνολογικὰς ἀλλαγὰς, τὰς μορφολογικὰς καὶ τὴν χρῆσιν τῶν τύπων ὡς πρὸς τὸ νόημα καὶ τὴν χρῆσιν διαπιστοῦ στενὴν σχέσιν τῆς γλώσσης τῶν παπύρων καὶ τῆς Κ. Δ. καὶ ὅτι τὸ λεξικὸν τῶν παπύρων βοηθεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Κ. Δ. Οὕτω ἐκ τῶν 48:29 λέξεων τῆς Κ. Δ., ὧν αἱ 580 ἐνομίζοντο τέως ὡς βιβλικαὶ -ἐκκλησιαστικάι, ἀπεδείχθη ὅτι ἐκ τῶν τελευταίων αἱ 500 ἀπαντῶσιν καὶ εἰς τὰ παπυρικά κείμενα. Ὅθεν Κ. Δ. καὶ πάπυροι ἔχουν τύπους παραλλήλους, γενικοὺς καὶ εἰδικούς, μόνον ὅτι οἱ γραφεῖς τῶν παπύρων εἶναι πρόσωπα κοινὰ γράφοντα αὐθορμήτως, ἐνῶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ. Δ. γράφοντες κείμενα διὰ τὸ μέλλον ἐπρόσεξαν λογοτεχνικῶς τὴν γλωσσικὴν των ἑκφρασιν.

Ἡ Γ' μελέτη παρουσιάζει ἀπόψεις τινὰς περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι γλωσσικοῦ ζητήματος. Νομίζω ὅτι καὶ ὁ Σ. εἰς τὴν Γ' μελέτην του δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκφύγη τῆς θορυβωδῶς ἐκδηλουμένης σήμερον ἀντιλήψεως περὶ δημοτικῆς ὡς γλώσσης τοῦ Ἑθνους. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ὅρος «δημοτικὴ γλῶσσα» εἶναι τόσον ἀσαφὴς καὶ ἀκαθόριστος, ὥστε ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀντιλαμβάνεται κατὰ τὸν ἰδικόν του τρόπον. Καὶ ὁ καθεὶς πιστεῖται ὅτι ἡ κρίσις ἢ ἰδική του δικαία ἐστὶ καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς γνώμης τοῦ κολοσσοῦ ἐκείνου τῆς σοφίας καὶ τῆς ποιητικῆς δεινότητος, οἷος ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης τῆς ἐκτιθεμένης ἐν ΠΛΑΤΩΝΙ τόμ. ΙΒ' (1960).

Ἡ Δ' μελέτη ἀφορᾷ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν ἀσμάτων. Γίνεται ἡ περιγραφή των κατ' εἶδη καὶ ἡ ἀνάλυσις τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς μορφῆς των ἐν σχέσει μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν σκέψιν τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς των. Ἐκτίθενται ἐπίσης διὰ παραδειγμάτων αἱ πολυποικίλοι μεταβολαὶ τῶν γλωσσικῶν φαινομένων τῶν ποιημάτων τούτων καὶ τοῦ συγχρόνου των πεζοῦ λόγου εἰς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις (χτές, ζῶ, σκοινί, Ἀφράτης, σημερινός, Ταξιάρχης, περπατῶ κλπ.). Ὁ Σ. προσθέτει: «Τὰς μεταβολὰς αὐτὰς τὰς ἀκολουθοῦν οἱ λογοτέχναι ἂν τὰς ἀκολουθήσῃ καὶ τὸ ἐπίσημον Κράτος, τὸ Πανεπιστήμιον, ἢ Ἀκαδημία καὶ αἱ Δημόσιαι Ὑπηρεσίαι, τότε θὰ προωθηθῇ ἡ ἐπιθυμητὴ συμφιλίωσις καθαρουούσης καὶ δημοτικῆς ἀλλὰ διάφοροι λόγοι δὲν ἄφησαν τὸ Κράτος νὰ λάβῃ τὴν ριζικὴν ταύτην λογικὴν ἀπόφασιν». Ἀσχέτως ὅμως ἂν ἡ ἀπόφασις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι λογικὴ ἢ ὄχι νομίζω ὅτι δὲν δικαιούται νὰ παρεμβαίη τὸ Κράτος πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει ὅτι τὸ Ἑθνος θὰ ἐπεδοκίμαζε τοιαύτην ἐνέργειαν Κυβερνήσεώς τινος. Οὔτε ἄλλως τε αὕτη θὰ ἦτο καὶ ἀποτελεσματικὴ.

Ἡ Ε' μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἴω. Ψυχάρην καὶ τὴν συμβολὴν του εἰς τὴν ΝΕ γλῶσσαν. Ἐνταῦθα δίδονται βιογραφικαὶ πληροφορίες περὶ τοῦ Ψυχάρη, διαγράφεται ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς καὶ ἀναπτύσσονται αἱ ἰδέαι καὶ τὸ εἶδος τῆς δράσεως τοῦ Ψυχάρη εἰς τὸ πεδίου τῆς γλώσσης. Εἰς τὸ Ταξίδι ὑπογραμμίζονται αἱ βάσεις τῆς μεταρρυθμίσεώς του καὶ ἡ χρῆσις τῆς προτεινομένης ὑπ' αὐτοῦ γλώσσης ἐν ὄψει τῶν ὁποίων ὁ Σ. συμπεραίνει ὅτι ὁ Ψυχάρης ὑπέτιμησε τὴν σημασίαν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς γραμματικῆς πειθαρχίας καὶ ἐλησμόνησεν ὅτι τὸ κάλλος καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ φύσει καὶ ἐν τῇ Ἑλλ. γλώσση

έγκειται εἰς τὴν ἀνώμαλον μορφολογίαν. Ὅμως δέχεται ὅτι γενικῶς ἐβροήθησεν οὗτος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ.

Ἡ Στ' μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὴν ΝΕ γλώσσαν συμβολὴν τοῦ Ν. Καζαντζάκη. Ἐκτίθενται πρῶτον αἱ ἀντιλήψεις του περὶ τῆς γλώσσης ὡς μέσου ἐκφράσεως ἐννοιῶν καὶ συναισθημάτων κατὰ τρόπον ἔντονον ἀλλὰ καὶ ἀπλοῦν, πρᾶγμα ποῦ ἀπαιτεῖ προσπάθειαν ἐπίμονον. Πιστεύων εἰς τὴν δύναμιν τῆς μητρικῆς γλώσσης, ἀπουσιάζων ὅμως ἐξ Ἑλλάδος ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐζήτει ἀπὸ φίλους του ἐν Ἑλλάδι νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν λέξεις ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ διὰ νὰ τὰς χρησιμοποιοῖ εἰς τὰ ἔργα του! Ἐπίσης ἔστειλε καταλόγους γαλλικῶν λέξεων καὶ ἐζήτει νὰ τοῦ τὰς μεταφράσουν μὲ λαϊκὰς πρὸς χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὰ ἔργα ποῦ ἤθελε νὰ γράψῃ, δεδομένου ὅτι ἐπίστευεν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν λέξεων τῆς προφορικῆς ὁμιλίας ἐπὶ τῶν τῆς γραπτῆς γλώσσης. Οὕτω ὁ Καζαντζάκης προέβη εἰς μεταρρυθμίσεις τονικὰς καὶ ὀρθογραφικὰς, ἐχρησιμοποίησε λέξεις ἰδιωματικὰς καὶ ἔπλασεν ὁ ἴδιος ἄλλας κατὰ μίμησιν ἰδιωμάτων. Ἦρνεῖτο εἰς τὸν Ψυχάρην τὴν δυνατότητα νὰ σφρηλατήσῃ τὴν γλώσσαν, δ' ὁ ὁ ἴδιος ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος, τὸν ἐθαύμαζεν ὅμως διὰ τὴν μαχητικότητά του. Ἐθαύμιζε τοὺς λογοτέχναι δημοτικιστὰς, κατεφρόνει ὅμως τοὺς θεωρητικὸς δημοτικιστὰς, ἐνδεικτικῶς δὲ ἐκφράζεται λίαν ὑποτιμητικῶς καὶ εἰρωνικῶς διὰ τὴν ματαιὰν προσπάθειαν τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Ἡ Ζ' μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς γλώσσης τοῦ Καζαντζάκη. Ἐκτίθενται αἱ μεταβολαὶ εἰς τὴν φωνολογίαν, τὰ συμπλέγματα τῶν συμφώνων, τὴν μορφολογίαν τῶν λέξεων, τὰς συνθέτους λέξεις, τὴν χρῆσιν τῶν σπανίων καὶ ἀσυνήθων λέξεων, τὰς διαλεκτικὰς, καὶ τὰς δανείους. Ἐπίσης ἐκτίθεται ἡ πλήρης σεβασμῶς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν στάσις του, ὁ θαυμασμὸς του πρὸς τὸν Ὅμηρον καὶ ἡ ἐκτίμησις του πρὸς τὸν σημερινὸν Ἕλληνα, φορέα ἰσχυρῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν καταβολῶν. Ὅμως φρονῶν ὅτι ἡ ἀρχαία κληρονομία ἀνήκει ὄχι μόνον εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀπογόνους, ἀλλὰ εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα ἀποτινάσσει εἰς τὰ γραπτὰ του τὰ δεσμὰ τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραδόσεως. Διὰ τοὺς νέους Ἕλληνας πιστεύει ὅτι κέντρον εἶναι ἡ δημοτικὴ γλώσσα, ἡ ἐποία ἔχει κειρομμένους θησαυρούς. Ὁ ἴδιος τὴν ἠγάπησε πολὺ καὶ ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὁ διδάσκαλός της. Ἡ ἰδική του γλώσσα εἶναι δύσκολος καὶ τραχεῖα. Ἡ προσπάθεια ὅμως διὰ τὴν διαμόρφωσιν της εἶναι ἀναγκαία. — Εἰς τὸ τέλος τῶν μελετῶν προσαρτᾶται πλούσιον ὑπόμνημα παραπομπῶν, πίνακες παραπομπῶν εἰς ἔργα τοῦ Καζαντζάκη, συγγραφεῖς, παπύρους καὶ Κ. Δ., πίνακες λέξεων καὶ ἐννοιῶν καὶ πίναξ Ἑλληνικῶν λέξεων μνημονευμένων εἰς τὰς μελέτας. Κοίτοι ὡς πρὸς ὀρισμένας κρίσεις τοῦ Συγγραφέως, ὑπάρχουν καὶ διάφοροι ἀντιλήψεις, τὸ βιβλίον ἀποτελεῖ ἀξιόλογον προσφοράν εἰς τὴν μελέτην τῆς ΝΕ γλώσσης.

Π. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΓΡΗΓ. ΦΙΑ. ΚΩΣΤΑΡΑ, **Martin Heidegger, ὁ Φιλόσοφος τῆς Μερίμνης.** Ἀθῆναι, 1973, σελ. 238.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Ἐ. τεταλμένου Ὑψηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν κ. Γρηγορίου Φ. Κωσταρᾶ σκοπὸν ἔχει, «πρῶτον νὰ δείξῃ πόσον γόνιμος εἶναι ἡ σύζευξις ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψεως καὶ ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, καὶ δεύτερον νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν κεντρικὴν σημασίαν τῆς ὑπαρξιακῆς κατηγορίας τῆς μερίμνης, ὡς οὐσίας τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως» (σ. 13—14).